

О. М. Христенко

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6036-2829>*Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України*
**ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ЧАСІ ВІЙНИ: ДО ПИТАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ**

О. М. Khrystenko

*I. Horbachevsky Ternopil National Medical University***VALUES OF UKRAINIAN YOUTH IN THE WARTIME: ON THE ISSUE OF
CIVIC EDUCATION OF FUTURE DOCTORS**

Анотація. У статті представлено результати контент-аналізу творчих робіт другокурсників Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, які описували цінності української молоді в часі війни. Виявлено, що для студентів пріоритетними постають сімейні та національні цінності, а також мир, віра, свобода, гідність, єдність, добродійність як фундаментальні цінності, котрі є особливо актуальними в умовах сучасних воєнних реалій. Майже всі автори есе зазначили про національну єдність як найважливішу цінність та передумову перемоги у війні з ворогом. Студенти стверджують, що українська героїчна історія, духовна етногенетична спадщина є тими фундаментальними цінностями, які підтримують українців у війні. Репрезентовані наукові результати засвідчують ціннісне ставлення української молоді до таких соціальних/політичних/духовних інститутів, як держава, нація, сім'я, мова, віра, історія, культура. Студенти підтвердили своє розуміння важливості існування Української держави, її суверенітету й територіальної цілісності, демократичних моральних національних засад розвитку українського суспільства, які виступають запорукою щасливого життя українців на своїй Богом даній землі.

Обґрунтовано необхідність підтримувати й підвищувати рівень громадянської свідомості сучасних студентів, утверджувати їх переконання про ціннісні пріоритети українських громадян у часі війни та післявоєнного періоду. У цьому контексті важливою є гуманітарна підготовка майбутніх медичних фахівців, зокрема, на заняттях з історії України та української культури. Зміст цих навчальних дисциплін слід доповнювати «воєнним компонентом», акцентуючи увагу на наукових проблемах, які розкривають історичну та ментальну різницю (протилежність) між Україною та росією, а ще цінність мови, віри, історії у зміцненні Української держави.

Ключові слова: національні цінності; громадянські цінності; громадянське виховання; майбутні лікарі.

Abstract. The article presents the results of content analysis of creative works of second-year students of I. Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine, who had been describing the values of Ukrainian youth in the wartime. It was found that students prefer family, national values as well as peace, faith, freedom, dignity, unity, charity as fundamental values, which are especially relevant in contemporary war realities. Almost all authors of the essay stated national unity as the most important value and prerequisite for victory in the war against the enemy. Students noted that Ukrainian heroic history, spiritual ethno genetic heritage are the fundamental values that maintain Ukrainians in the war. The presented scientific results testify to the value attitude of Ukrainian youth to such social / political / spiritual institutions as the state, nation, family, language, faith, history, culture. Students have confirmed their understanding of the importance of existence of the Ukrainian state, its sovereignty and territorial integrity, democratic moral and national foundations of development of the Ukrainian society, which are the key to happy life of the Ukrainians on their God-given land.

The necessity to support and raise the level of civic consciousness of modern students, to strengthen their beliefs about the value priorities of Ukrainian citizens during the war and the postwar period has been substantiated. In this context, the humanitarian training of future medical professionals is important, in particular, in classes on the history of Ukraine and Ukrainian culture. The content of these disciplines should be supplemented by a "war component", focusing on scientific issues that reveal the historical and mental differences (opposites) between Ukraine and russia, as well as the value of language, faith, history in the internal strengthening of Ukrainian state.

Key words: national values; civic values; civic education; future doctors.

Вступ. Війна, яка триває в Україні у зв'язку із військовою агресією сусідньої держави, актуалізувала й загострила низку педагогічних проблем, серед яких громадянське виховання сучасної молоді. Адже в умовах війни та в післявоєнний пері-

од Україна потребує та потребуватиме величезних зусиль, щоб перемогти духовно, ментально, інформаційно, а також утверджувати свою цивілізаційну перемогу завдяки високому рівню моральності, освіченості, національної свідомості українських громадян, особливо молодого покоління.

© О. М. Христенко

Оскільки громадянське виховання не можна відкладати на потім, тим паче, коли країна бореться за своє екзистенційне право на міжнародному геополітичному фронті, важливо розробляти наукові засади виховного впливу на молодь із урахуванням особливостей динаміки ціннісної системи українського суспільства в умовах війни.

Наукові праці І. Беха, М. Боришевського, П. Вербицької, О. Вишневецького, Н. Дерев'яненко, П. Ігнатенко, С. Зябревої, О. Киричука, І. Кучинської, О. Пометун, О. Сухомлинської, Б. Ступарика, І. Тараненко, І. Чорної та інших дослідників підтверджують суспільно-політичну значущість громадянського виховання як пріоритетного напрямку реалізації виховних цілей Української держави. У даній статті ми прагнемо дослідити ціннісні пріоритети майбутніх лікарів як громадян, яким судилося жити, навчатися й творити в період воєнного стану в Україні.

Мета статті – шляхом контент-аналізу письмових творчих робіт сучасних студентів проаналізувати основні цінності студентської молоді в умовах війни та визначити відповідні завдання громадянського виховання майбутніх лікарів.

Теоретична частина. Метою громадянського виховання є не лише набуття молодими людьми знання про права та обов'язки, закони суспільства, а й засвоєння фундаментальних понять, його цінностей. Такі політичні та соціальні цінності, як особиста свобода, рівність, справедливість, є важливими критеріями визначення демократичності суспільства [1, с. 41]. Одне з головних завдань, яке стоїть сьогодні перед педагогічною громадою, це розвиток у сучасній молоді соціального інтелекту – громадянської чесноти та надбання, цивілізаційної цінності, індивідуальної і корпоративної риси [3, с. 3]. Війна як трагічний суспільно-політичний феномен вносить свої корективи в розуміння сучасною особистістю змісту громадянського виховання через призму відповідних цінностей.

За результатами контент-аналізу творчих робіт другокурсників Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, можемо стверджувати, що сьогодні для студентів пріоритетними постають сімейні та національні цінності, а також мир, віра, свобода, гідність, єдність, добродійність як фундаментальні цінності, котрі є особливо актуальними в умовах сучасних воєнних реалій.

Автори творчих робіт, серед іншого, пояснюють важливість родинного затишку й спілкування, що стали порушеними в часі війни:

«На мою думку, в теперішній час потрібно цінувати кожен момент разом з рідними, друзями. Не треба сваритися у важкий час, який склався для нашого народу. Лише коли втрачаєш, доводиться осмислити, що буденні справи, рутини є дуже важливими для нас. Ранкова кава із сім'єю, посмішка бабусі та маленької сестри, спокійні ночі та мирне небо. Коли осмислюєш серйозність війни та людські втрати, навчаєшся цінувати те, що раніше вважав звичним»;

«на мою думку, війна застала переосмислити цінності та своє життя в цілому. Зараз для більшості українців головною цінністю і скарбом є життя, сім'я та рідні, також ми почали цінувати своє житло, яке б воно не було, свій дім! Збільшилася безмежна повага до Збройних Сил України та Президента України навіть за межами нашої Держави. А яким цінним стало мирне небо, яке ми до цього навіть не помічали! Ми стали ще більшою нацією, ще більше сильною, ще більше єдиною, згуртувавшись, як ніколи. Ми допомагаємо один одному, людям на сході та в центрі України. Нами пишається весь світ. Тому що ми – Українці, і це найголовніша цінність».

Майже всі автори творчих есе зазначили про національну єдність як найважливішу цінність та передумову перемоги у війні з ворогом. Свою позицію студенти обґрунтовують, зокрема, таким чином:

«Одна з найголовніших цінностей українського суспільства під час війни – це єдність народу. Саме якщо ми будемо разом працювати, зможемо досягнути перемоги та здолати будь-якого ворога, навіть найсильнішого. У єдності наша істинна сила. Війна показала, якими ми можемо бути згуртованими, цільними та неподільними. Це те, що неможливо зламати».

Студенти стверджують, що українська героїчна історія, духовна етногенетична спадщина є тими фундаментальними цінностями, які сьогодні особливо актуалізувалися і мотивують, наснажують, тримають українців у війні. Далі цитати зі студентських есе:

«...дух українців – непоборний. Це наш фундамент, камінь нездоланності. Це те, що несеться крізь роки від наших предків, які мужньо боролися за наше існування. Історія України не раз доводить, що українці ніколи не здаються та завжди борються до кінця. І як би вороги хотіли знищити цей дух, як вони прагнули придушити бажання українців бути повністю незалежними, знищивши нашу культуру

та національну ідентичність, їм цього зробити все одно не вдалося би»;

«...моя цінність і гордість – те, що я народилася в Україні. В країні, яка стільки років, століть бореться за свою свободу та незалежність. Мені пощастило бути українкою, ми надзвичайно сильний і вірний народ. Всі українці об'єднуються та допомагають раніше незнайомим для себе людям. Це є наша цінність»;

«яка наша суперсила? Те, що ми – українці! Споконвічний ворог вкрав наш мир, але не нашу свободу, не нашу мрію. Мільйони українців прагнуть жити у вільній, демократичній, успішній, високорозвинутій країні. Для українців свобода і гідність сьогодні є найголовнішими цінностями. Ми маємо без перебільшення священний обов'язок відстояти незалежність нашої держави, в якій кожна людина, її життя і гідність є цінностями. За час війни я і кожен українець чи українка переосмислили свої переконання, погляди та цінності. Ми зрозуміли, в чому справжній сенс життя – бути вдячними і робити добрі справи. Ми переконалися, що найважливішими є життя та здоров'я наших рідних, близьких. Адже, крім них, немає нічого ціннішого. Тепер я частіше казатиму своїм дорогим людям: «Люблю...» Війна вчить, що не варто відкладати життя на потім, а жити кожним моментом. У день Української Перемоги ми будемо найщасливішими людьми на планеті! А нині ми сильні, бо в нас є Герої, які жертвують своє життя – єдине найцінніше, що в них є, за наше мирне небо. І ця їхня свідомо громадянська позиція є свідченням найбільшої любові, на яку здатна людина, щоб захистити свою Батьківщину, своїх батьків, дружин, дітей, просто свій народ! Ми не зможемо повернути наших загиблих воїнів та цивільних громадян, дітей... Але ми точно будемо пам'ятати їх у своїх серцях і всі події, які нас змінили, які підтвердили, що українці – найсильніша, найбагатодітніша, найкраща нація! Нація, для якої свобода і справедливість, людяність і милосердя є не просто словами, а цінностями, заради яких живе кожен свідомий українець та українка. Цінностями, які реально об'єднали українську націю. Я вірю, що з Україною Бог, який завжди закликає людей бути гідними, добрими, милосердними. Тому ми обов'язково перемаємо!».

Власне, студенти наголошують, що в умовах війни надзвичайно важливою, а, може, й першорядною, є така фундаментальна цінність, як віра: «віра у майбутнє. У світле майбутнє наших дітей. Віра у

нашу перемогу. Ця віра є сильною, могутньою та непохитною. Це те, що допоможе нам перемогти!».

Частина студентів, майбутніх лікарів, у своїх есе виокремили оптимізм, завзяття, активність та добродійність як необхідні цінності у важких умовах війни. Далі цитуємо:

«...юне життя нашої молоді повинно бути змістовним, цілеспрямованим, активним, орієнтованим на перспективу, з вірою, що війна закінчиться. Молоді люди мають служити взірцем оптимізму, не опускаючи руки, не падати духом. Найпростіше, що треба і можемо зробити, – це зателефонувати близьким та поділитися гарною новиною, чимось хорошим, життєвим, планами на майбутнє. В такий спосіб ми будемо морально підтримувати рідних, друзів, знайомих, більшість яких пригнічені війною і навіть можуть почуватися у безвиході. Молодь повинна допомагати іншим, потребуючим людям, бо це дає відчуття внутрішньої сили, що ти можеш когось підтримати, можеш бути корисним. Тому волонтерство, благодійність сьогодні є дуже важливими цінностями. Розрадіть біженців теплим словом чи шматком хліба, пограйтеся з дітьми, це створить для них атмосферу радості, діти будуть щасливими і вдячними. Робіть усе, що у ваших силах, що ви можете, щоб для когось змінити день на краще. Пишіть щоденник життя, занотовуючи емоції, враження, події, розмірковування. Це допоможе аналізувати, ставати мудрішими, сильнішими. І, головне, після нашої остаточної перемоги ми зможемо опублікувати щоденник життя з війни як пам'ять про ці трагічні і одночасно героїчні дні».

Зазначимо, що чимало студентів медичного університету беруть активну участь у волонтерському русі ЗВО, міста та України в цілому. Низка зазначених ними цінностей відображає пріоритети практичної діяльності цих молодих волонтерів. Результати нашого дослідження підтверджують наукові висновки, зокрема, В. Кизенка, про те, що українське суспільство рухається від громадянських цінностей до громадянськості – сталої, фундаментальної цінності. Громадянський рівень українства вирізняється демократичною ідеологією молоді – суб'єктом громадянської освіти і виховання. На часі – розроблення національної системи формування громадянських цінностей молодого покоління засобами української громадянської освіти і громадянського виховання. Молодь – національний продукт, тож є підстави гадати, що вона навчиться ставати до оборони питомих цінностей українського суспільства – і національних, і громадянських, і сімейних [2, с. 37].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, з огляду на воєнні реалії в Україні, сучасні студенти як майбутні лікарі та громадяни зазначили у своїх письмових творчих роботах пріоритетність низки фундаментальних (мир, віра, свобода, гідність, єдність, добродійність), сімейних та національних цінностей.

Отримані наукові результати загалом засвідчують ціннісне ставлення української студентської молоді до таких соціальних/політичних/духовних інститутів, як держава, нація, сім'я, мова, віра, історія, культура. Студенти підтвердили своє розуміння важливості існування української держави/державності, суверенітету й територіальної цілісності рідної країни, демократичних моральних національних засад розвитку українського суспільства, які виступають запорукою щасливого буття особистості українця/українки на своїй Богом даній землі.

Водночас наші наукові висновки передбачають окреслення пріоритетних напрямів реалізації громадянського виховання майбутніх лікарів у зв'язку із специфікою воєнних реалій. Так, необхідним буде підтримувати й розвивати рівень національної та громадянської свідомості сучасних студентів, утверджувати їх переконання про ціннісні пріоритети українських громадян у часі війни та післявоєнного періоду.

У цьому контексті важливою є гуманітарна підготовка майбутніх медичних фахівців, зокрема, на

заняттях з історії України та української культури слід доповнювати зміст навчальної дисципліни «воєнним компонентом», а точніше, посиленням уваги студентів до наукових проблем, які розкривають історичну та ментальну різницю (протилежність) між Україною та росією, а ще цінність мови, віри, історії у зміцненні держави зсередини. Перманентною має бути готовність кожного викладача/викладачки відповідати на фундаментальні питання: чому Україна повинна боротися і перемогти? як цього досягти? які є паралельні (окрім військового) фронти?.. Викладання філософії також варто зосередити і на таких проблемах, як: філософія війни, цінність людського життя у ХХІ сторіччі, концепт «гідність людини» у контексті сучасних воєнних реалій в Україні, український героїзм як національно-історичний феномен тощо. Крім цього, доцільно розвивати досвід волонтерства та інших форм добродійної діяльності, які формуватимуть у майбутніх лікарів тверду громадянську позицію, в основі якої знаходяться найвищі фундаментальні загальнолюдські та національні духовні цінності. Перспективними напрямами подальших наукових досліджень вважаємо методичні розробки проблем, що відображають «воєнний компонент» у межах гуманітарної підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей.

Список літератури

1. Вербицька П. Понятійний апарат громадянського виховання особистості / П. Вербицька // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 43. – С. 39–44.

2. Кизенко В. Громадянська освіта і виховання – основа громадянського суспільства / В. Кизенко // Біологія і хімія в рідній школі. – 2015. – № 1. – С. 34–37.

References

1. Verbytska, P. (2009). Poniatiinyi aparat hromadianskoho vykhovannia osobystosti [Conceptual apparatus of civic education of a personality]. *Visnyk Zhytomyrskoho Derzhavnoho Universytetu. Pedagogichni Nauky – Bull. of Zhytomyr State University. Pedagogical Science*, 43, 39–44 [in Ukrainian].

2. Kyzenko, V. (2015). Hromadianska osvita i vykhovannia – osnova hromadianskoho suspilstva [Civic education and upbringing is the basis of civil society]. *Biolohiia i Khimiia*

3. Кучинська І. О. Громадянське виховання в Україні: минулий досвід та сучасні потреби : навч. посіб. / І. О. Кучинська. – Кам'янець-Подільський : видавець ПП Зволейко Д. Г., 2015. – 112 с.

v Ridnii Shkoli – Biology & Chemistry in Native School, 1, 34–37 [in Ukrainian].

3. Kuchynska, I.O. (2015). *Hromadianske vykhovannia v Ukraini: mynulyi dosvid ta suchasni potreby [Civic education in Ukraine: past experience and current needs]*. Kamianets-Podilskyyi: vydavets PP Zvoleiko D.H. [in Ukrainian].

Отримано 09.06.22
Рекомендовано 29.06.22

Електронна адреса для листування: hrystenko@tdmu.edu.ua